BEKNOPTE BESCHRIJVING

VAN

BONTHAIN EN BOELECOMBA

OP ZUID CELEBES.

De landschappen Bonthain en Boelecomba, behoorende tot het Gouvernement van Celebes en onderhoorigheden, en gelegen op den zuidelijken uithoek van genoemd eiland, hebben te zamen eene lengte van 20 uren, terwijl de breedte van 5 tot 10 uren verschilt. De bevolking der beide landen wordt in sommige beschrijvingen van Celebes op 25,000 zielen geschat. Ofschoon het aantal inwoners, als op de meeste plaatsen in den Archipel, niet met juisheid kan worden opgegeven, zoo is toch het gestelde getal veel te gering en kan men gerustelijk het dubbele van die opgaven, of 50,000 zielen, rekenen het digtst tot de waarheid te naderen. In vorigen tijd behoorden de twee landen, onder het bestuur van eigen vorsten, tot de bondgenooten van het voormaals zoo aanzienlijke en magtige rijk van Makassar, doch zij werden later door de wapenen der O. Ind. Compagnie regtstreeks onder het Nederlandsch bestuur gebragt. De ambtenaar, thans met het bestuur belast, voert den titel van Gezaghebber en houdt zijn verblijf te Bonthain. Gewoonlijk wordt Boelecomba vóór Bonthain genoemd, zoo als nog immer plaats heeft in alle officieele stukken, dewijl vroeger de zetel des bestuurs ter eerstgenoemde plaats gevestigd was. Naardien echter, reeds sints een aantal jaren, die zetel naar Bonthain is verplaatst, maken wij, tot eene beknopte beschrijving der beide landschappen overgaande, eenen aanvang met het laatstgenoemde.

Bonthain grenst ten Noorden aan de landen tot het rijk van Goa of Ma-

kassar behoorende, en ten Oosten aan Boelecomba; ten Zuiden wordt het door de zee bespoeld en ten Westen door de rivier Tino van Toratea gescheiden. De lengte zal ongeveer 6 en de breedte 7 uren bedragen. Het land is bergachtig en wordt voor een groot gedeelte ingenomen door den Lompo Battang of Dikbuik, dus genoemd om zijnen breeden omvang, den hoogsten berg van Zuid-Celebes, volgens berekening van den Heer MELVILL VAN CARNBEE, bijna 10,000 voet hoog. Langs het strand strekt zich echter eene breede strook vlak land uit, die voor den rijstbouw wordt gebezigd. Genoemde berg en zijne omgeving verleenen het bestaan aan een groot aantal rivieren en beken, die het omliggende land, en vooral de vlakten, rijkelijk van water voorzien. Voor zoo verre zij tot Bonthain behooren, zijn de voornaamste: de Tino, de Kaijelie, de rivier van Tanga-Tanga, die van Lette, Pasorongi, Loempangan, Biangkeke, Nipa-Nipa, Toeroenganassoe, Kalolie, Oeweloi en Kalimassang, die allen zich aan de Zuidkust in zee ontlasten. Geen dezer rivieren nogtans is op eenigen aanmerkelijken afstand bevaarbaar, doch aan de monding geven zij, bij hoog water, gelegenheid tot het binnenkomen van praauwen.

Zoowel Bonthain als Boelecomba hebben eenen vruchtbaren grond en behooren tot de schoonste streken van zuidelijk Celebes. Op de vlakke landen aan den voet van het gebergte en langs de stranden wordt veel rijst gewonnen. De velden, die voor den rijstbouw dienen, worden door waterleidingen bevochtigd en zijn dus niet, als in de Zuider- en Noorder-districten, alleen van den regen afhankelijk. De hooger gelegene gronden en het gebergte leveren de beste koffij van Celebes, hoewel minder in kwaliteit dan die van Java. Dit laatste zou echter geenszins het geval behoeven te zijn, wanneer de inlander slechts meerdere zorg aan dit product besteedde. Thans groeit het, als 't ware, in het wild, zonder regelmatigen aanleg en meestal zonder eenige beschaduwing. De prijs der koffij is te Bonthain van *f* 20 tot *f* 26 per pikol, en de uitvoer bedraagt jaarlijks ongeveer 8,000 pikols.

Op het gebergte, in de nabijheid van de hoofdplaats, wassen in grooten overvloed voortreffelijke aardappelen, kool, boonen, salade en andere groenten, terwijl ter zelfder plaatse aan het strand, welig de druivenstok tiert en uitmuntende vruchten voortbrengt. De aardappelen worden op de

markt te Bonthain voor drie à vier gulden de pikol verkocht, en grootendeels naar Makasser uitgevoerd. De djagong of turksche tarwe, die veel op hoogere en steenachtige, voor den rijstbouw onbruikbare, gronden wordt geplant en mede een voedingsmiddel der bevolking, vooral in het gebergte, uitmaakt, kan hier *drie* maal 's jaars worden geplant en geoogst. De pandan of wilde ananasplant, groeit allerwege in het wild. De bladen, die regtstandig uit den wortel opschieten en wier randen met doornen zijn bezet, bereiken eene hoogte van zes tot acht voeten en daarboven soms, en eene breedte, beneden, van omtrent acht Nederl. duimen, terwijl zij naar boven spits toeloopen en in eene scherpe, harde punt eindigen. Zij bevatten eene vrij sterke vezel, die men verkrijgt door de bladen eenige dagen in het water te laten weeken, waardoor de zachte deelen zich ontbinden en de draden vervolgens door klopping vrij komen. Van deze draden wordt een zeer fraai, wit en glanzig touw vervaardigd, terwijl de enkele draden of vezels ook als naaigaren worden gebezigd. — Overigens is er nog eene groote verscheidenheid van veld- en boomvruchten, als verschillende obi soorten, ananassen, suikerriet, meloenen, kokosnooten, manga's, limoenen, pisang, doerian, nanka enz. terwijl de bosschen veel bamboe en rotting opleveren. Goede houtsoorten zijn er echter schaars; tot de beste soorten behooren bilalang, kanana en tjampaga, welke evenwel niet dan met veel moeite verkrijgbaar zijn.

Paarden zijn er vrij talrijk, doch betrekkelijk duur. Een goed paard geldt van *f* 100 tot *f* 150 en daarboven. Buffels zijn er minder talrijk en worden hoofdzakelijk gehouden voor het trekken van den ploeg, die hier bij de bewerking der velden algemeen in gebruik is. Zij kosten van *f* 20 tot *f* 30 het stuk. Geiten zijn er menigvuldig, doch schapen en koeijen in geringe hoeveelheid. Daarentegen bevatten de wouden eene menigte wild, vooral zwijnen en herten, alsmede velerlei gevogelte, waaronder vele wilde duiven en zoogenaamde jaarvogels. Verscheurend gedierte wordt er niet aangetroffen, doch aan de stranden, vooral aan de mondingen der talrijke rivieren, houdt zich steeds eene groote menigte krokodillen op.

Het luchtsgestel van Bonthain staat als gezond bekend, ook zelfs aan de zeekust, schoon daar de thermometer niet zelden, op den middag, boven de 90° rijst. De zee heeft overal een vlak en zandig strand, zoodat geene

schadelijke uitwasemingen van poelen of moerassen den atmospheer verontreinigen. De zuidoost-moeson heerscht met toenemende kracht van April tot November. Men kent hier echter noch de onafgebrokene droogte van den oostmoeson, noch de aanhoudende zware regens van den westmoeson. Beide moesons brengen van tijd tot tijd regen, waardoor het plantenrijk, het geheele jaar door, een groen en frisch aanzien behoudt. De meeste regens vallen in de maanden Junij en Julij, wanneer ten Noorden van den Lompo Battang eene bijna onafgebrokene droogte heerscht. Dit verschil van klimaat is oorzaak, dat men hier de rijst in de maanden Mei en Junij eerst begint te planten, wanneer dit gewas in de Zuider- en Noorder-districten reeds wordt ingeoogst. Onweders zijn er doorgaans noch menigvuldig, noch hevig, en aardbevingen genoegzaam onbekend. Enkele malen hebben echter zeebevingen plaats gehad, zoo te Bonthain als te Boelecomba, onder anderen in 1822, toen de zee met groot geweld landwaarts instroomde en vele verwoestingen aanrigtte, waarbij een groot aantal menschen, volgens gedane opgave meer dan 1000, in de beide landschappen het leven verloor.

Het inlandsch bestuur is verdeeld onder twee Regenten, waarvan de voornaamste den titel voert van Kraëng Bonthain en de andere dien van Tompo Boelo. Beide hebben weder een aantal galarangs of dorpshoofden onder zich. Enkele dier hoofden genieten van het Gouvernement een maandelijksch inkomen van *f* 50 en daar beneden, als schadevergoeding voor de pacht der spelen, die het Gouvernement zich heeft toegeëigend. De inkomsten van het Gouvernement bestaan in de vertiening der rijstvelden en de pachten, tot welke laatsten behooren die van amfioen, lombard en spelen. De vertiening levert gemiddeld eene som op van 10,000 gulden en de pachten te zamen 4,000 gulden. De uitgaven bedragen eene som van circa *f* 30,000 's jaars, de kosten der beide forten er onder begrepen.

De voornaamste kampongs langs de zeekust, van het westen naar het oosten, zijn de volgende:

Tino	met	circa	150	inwoners.
Tanga-Tanga	〃	〃	200	〃
Limbang Tjina	〃	〃	200	〃

Kampong Letta	met	circa	400	inwoners.
Tompong	〃	〃	200	〃
Tassarongi	〃	〃	150	〃
Loempangang	〃	〃	150	〃
Nipa-Nipa	〃	〃	130	〃

In de vlakte liggen, behalve een aantal kleinere gehuchten:

Tala-Tala	met	circa	100	inwoners.
Bonto-Bonto	〃	〃	150	〃
Jamboeä	〃	〃	150	〃
Tjedo	〃	〃	100	〃
Biangkeke	〃	〃	200	〃
Rappoä	〃	〃	150	〃
Goesoeng	〃	〃	130	〃
Tamaroena	〃	〃	125	〃
Kalimbaoeng	〃	〃	150	〃
Boeloe-Boeloe	〃	〃	125	〃
Mangoentoeran	〃	〃	125	〃

Van de in het gebergte liggende kampongs zijn de grootste:

Lemoa	met	circa	125	inwoners.
Morroa	〃	〃	150	〃
Boeloi	〃	〃	200	〃
Sinoa	〃	〃	200	〃
Tamona	〃	〃	150	〃
Lokka	〃	〃	200	〃
Pandjang	〃	〃	150	〃
Gantarankeke	〃	〃	160	〃
Onto	〃	〃	150	〃

De hoofdplaats van Bonthain, uit eenige aan elkander sluitende kampongs bestaande, die gezamenlijk tusschen de drie en vier duizend inwoners bevatten, is onmiddellijk aan de zee gelegen, die hier eene baai vormt en op 4 tot 8 vademen water eene goede en veilige reede aanbiedt. Sinds Ma-

kassar tot vrijhaven is verklaard, mogen hier echter geene ra-vaartuigen, oorlogschepen uitgezonderd, anders dan in geval van noodzakelijkheid, ten anker komen. Er wordt een vrij levendige handel gedreven met inlandsche praauwen, voornamelijk op Makassar en Saleijer. De uitvoer bestaat vooral in koffij, aardappelen en sapiri of kamiri, eene noot waarvan de olie bevattende kern algemeen onder de inlanders tot verlichting hunner woningen wordt gebezigd. Ongebleekt katoen en katoenen garens, gambier, aarde- en ijzerwerk, zijn de voornaamste artikelen van den invoer.

Bonthain heeft een fort met aarden wallen en eene bezetting van 80 militairen, met een eersten en tweeden luitenant en eenen officier van gezondheid. De gebouwen in hetzelve zijn tot dusverre nog meestendeels van bamboe opgetrokken. In vorigen tijd was hier slechts, even als te Boelecomba, eene kleine, met palissaden omgevene, versterking, met een gering getal militairen, onder de bevelen van eenen onderofficier. De meerdere uitbreiding en versterking der beide posten is geschied om daardoor van deze zijde onze bezittingen beter tegen het rijk van Boni te kunnen beschermen. In den oorlog van 1824 met dat rijk, heeft dan ook inzonderheid het fort te Boelecomba gewigtige dienst bewezen, door eene aanzienlijke vijandelijke magt geruimen tijd in bedwang te houden.

De te Bonthain gevestigde Europesche bevolking bedraagt ruim een honderdtal, met weinig uitzondering, alleen bestaande uit zoogenaamde inlandsche kinderen. Voor een groot gedeelte hebben zij hunnen oorsprong van Europesche soldaten en inlandsche vrouwen, terwijl velen van hunne jeugd af aan de verzorging van vreemden zijn overgelaten geweest. Wanneer men daarbij in aanmerking neemt, dat hier nimmer eene school heeft bestaan, zoodat verreweg de meesten lezen noch schrijven kunnen, en er slechts eenmaal 's jaars een kerkelijk bezoek werd gebragt door den Predikant van Makassar, dan zal men zich gemakkelijk kunnen voorstellen, hoe betreurenswaardig de maatschappelijke en zedelijke toestand dezer menschen moet worden geacht. Zij staan in beide opzigten, ofschoon tot de Europesche bevolking geteld wordende en Christenen genaamd, beneden de inlandsche of Mohammedaansche bevolking. Te trotsch en te traag om door handenarbeid of landbouw in hun onderhoud te voorzien, verkeert het meerendeel in bekrompene omstandigheden of diepe armoede. Het huwelijk

is onder hen bijna onbekend. Terwijl de mannen zich meest verbinden met inlandsche vrouwen, is het lot der jonge dochters ligt te vermoeden. Veelal worden zij bijzitten van militairen. Waar de onwetendheid zoo groot is en de middelen tot ontwikkeling des verstands ten eenenmale ontbreken, daar kan een jaarlijksch kerkelijk bezoek al zeer weinig in de behoefte aan zedelijke en godsdienstige beschaving voorzien en de volslagene onkunde in de Christelijke godsdienst geenszins wegnemen. Ingevolge de ijverige bemoeijingen van den predikant VAN HENGEL, werd door den kerkeraad te Makassar, in 1846, aan het Bestuur over de Protestantsche kerk in Ned. Indië, een voorstel gedaan tot plaatsing van eenen, door het Gouvernement bezoldigden, Zendeling-Onderwijzer, ten einde, door tusschenkomst van dat hooge Kollegie, de zaak met eenen gunstigen uitslag mogt worden bekroond. In eenen officieelen brief, dat onderwijs betreffende, van 22 Jan. 1846, schreef de kerkeraad te Makassar het navolgende: "De predikant der Hervormde gemeente alhier, van zijne kerkelijke bezoekreis der buitenposten, behoorende onder het Gouvernement van Celebes, wedergekeerd zijnde, deelde den kerkeraad telkenkeere een kort verslag omtrent den zedelijken en godsdienstigen toestand dier gemeenten mede. Bedroevend was alsdan het tafereel, hetwelk Z. W. E. van de meesten der buitenposten, inzonderheid van Bonthain en Boelecomba, ophing, terwijl eindelijk zijn laatste rapport meer dan immer aan den kerkeraad redenen ter verontrusting had gegeven; aangezien er zich in de gemeente van Boelecomba zeer duidelijke sporen, niet slechts van verregaand bijgeloof, maar zelfs aan jammerlijke afgoderij hadden vertoond, waaraan vele der ingezetenen hadden deelgenomen, terwijl ook te Bonthain dit treurig voorbeeld had navolging gevonden."

"Intusschen mogt de predikant niet nalaten aan te merken, dat hoe bedroevend deze handelwijze ook ware, zij nogtans verschooning verdiende, in aanmerking genomen de diepe onkunde, waarin de Christelijke gemeente dier plaatsen zich bevindt, eene onkunde, waaruit het der gemeente onmogelijk was, zich te onttrekken. Die gemeenten zijn ten eenenmale herderloos! — Boeken of handleidingen bezitten zij niet, terwijl buitendien de meesten der Christenen noch lezen, noch schrijven kunnen. Het resultaat is derhalven, dat die gemeenten hoe langer hoe meer in onkunde zullen verzinken; dat zij meer en meer zullen afwijken van het geloof in JE-

ZUS CHRISTUS; dat zij zich hoe langer hoe meer aan hun bijgeloof en afgoderij zullen verslaven; dat zij in gevaar verkeeren van verloren te gaan voor Kerk en Staat [1]."

Het kerkbestuur heeft toen ook het wenschelijke van zulk eene plaatsing ingezien en het voorstel van den kerkeraad te Makassar krachtig ondersteund. Ook de Hoofdkommissie van Onderwijs, daarover geraadpleegd, heeft, ofschoon om verschillende redenen deze aangelegenheid minder van hare bemoeijingen achtende, geadviseerd, om, op de voorgestelde inkomsten, iemand aan te stellen tot Onderwijzer, tevens belast met het geven van godsdienstig onderwijs. De Hooge Regering heeft daarop echter te kennen gegeven, dat zwarigheid moest worden gemaakt, om gevolg te geven aan dit voorstel, ofschoon daarvoor geene redenen bijbrengende. Het scheen dus, dat van deze zaak, hoe wenschelijk overigens, niets meer zou komen, tot dat het Nederlandsche Zendeling-Genootschap daarin voorzag. Dit toch had aan D^r^. B. T. MATTHES, Afgevaardigde van het Bijbelgenootschap te Makassar, bij zijn vertrek naar Indië opgedragen, onderzoek te doen naar de beste wijze, waarop de Evangelieverkondiging onder de Boeginezen kon worden

---

[1] Dat die vrees niet ongegrond kan worden genoemd, bewijzen de enkele voorbeelden van Christenen, die reeds tot het Mohammedanismus zijn overgegaan. Zóó te Bonthain eene vrouw, die vroeger was gedoopt, doch nu tot het Mohammedanisme is teruggekeerd. Treuriger nogtans is een voorbeeld van dien aard op het naburige Salaijer, waar zekere reeds bedaagde Christen vrouw, van Europesche afkomst, door eenen Arabier tot de omhelzing van den Islam is overgehaald. Zij heeft daartoe echtgenoot en kinderen laten varen en is thans buitengewoon ijverig in het gebed en het lezen van den Koran (meng-âdjie), waarin zij, niettegenstaande haren gevorderden leeftijd, zich nog heeft geoefend. Onder de inlanders wordt zij Daëng Kebo of de blanke mohammedaansche vrouw genoemd. Hoe bekrompen hare begrippen van het Christendom waren, blijkt onder anderen daaruit, dat zij eens over hare geloofsverandering aangesproken zijnde, ten antwoord gaf, dat zij meer voldoening vond in het Mohammedanisme, daar dat zoo vele gebeden aanbiedt en het Christendom daarentegen slechts een enkel, het "Onze Vader." — Kan het wel bevreemding wekken, dat iemand, bij wien het gevoel zijner godsdienstige behoeften ontwaakt, en, schoon Christen geheeten, van genoegzaam alle Christelijke opleiding en onderwijs verstoken is, bevrediging zoekt in het Mohmamedanisme, bij welks belijders hij althans meer godsdienstige vormen aantreft en ook meer godsdienstigen geest, dan bij zijne medechristenen, die in dezelfde onwetendheid verkeeren?

aangevangen. Hij oordeelde, dat men zich eerst het lot dezer omgelukkige gemeenten moest aantrekken, en derwaarts eenen Zendeling afvaardigen, die bij de bediening der gemeente tevens elementair onderwijs aan de jeugd zoude geven. Met belangstelling nam het Zendeling-Genootschap dit voorstel in overweging, en plaatste niet slechts een Zendeling te Bonthain, die zich tevens met de bediening der bestaande gemeente zou belasten, maar zond ook reeds een tweeden Zendeling derwaarts, die zich vooral met het schoolonderwijs zal belasten, terwijl bovendien nog een derde zich te Boelecomba zal vestigen. Het Gouvernement stelde alleen, zoo te Bonthain als te Boelecomba, eene som van *f* 1000 beschikbaar voor het oprigten van gebouwen, die tot school en kerk en woning tevens moeten dienen, benevens eene som van *f* 300 voor den aankoop van de noodige schoolmeubelen en leermiddelen, terwijl het Zendeling-Genootschap de Zendelingen onderhoudt. Alzoo opent zich voor de Christenbevolking van Bonthain en Boelecomba, door de belanglooze zorgen van het Nederlandsch Zendeling-Genootschap, het vooruitzigt, dat zij, zoo door verstandelijke ontwikkeling als godsdienstige opleiding, uit haren diep gezonken toestand allengs zal worden opgeheven.

Uitnemend schoon is het gezicht van Bonthain op de met licht en donkergroen geschakeerde hellingen van den Batang Lompo, wiens voet hier de zee nadert. Op ongeveer anderhalf uur afstands van de hoofdplaats een prachtige waterval, die eene hoogte heeft van ruim 100 voet en zijne waterkolom loodregt naar beneden stort. Om echter het genot van deze natuurschoonheid te smaken, is nog al eenige inspanning noodig, dewijl men, om in hare nabijheid te geraken, de bedding der rivier moet volgen en een kwartier uurs lang over zware rotsblokken klouteren, waarmede die rivier is opgevuld. Doch deze moeite wordt dan ook ruim beloond door het gezigt van den statigen en bruisenden val, te midden van ontzaggelijke rotsen en digt geboomte. Hooger in het gebergte ligt de kampong Lokka, circa 4000 voeten boven de zee. Hier en in de omstreken is de plaats, waar de aardappelen, kool en andere groenten worden geteeld. Het klimaat is er zeer koel en aangenaam, en het water, vooral des morgens, bijna ijskoud. Tjalindo-lindo is eene frissche badplaats, mede in de nabijheid van Bonthain, aan den voet van 't gebergte, te midden van lommerrijk geboomte, doch vooral bekend als offerplaats der inlanders, die hier haren

Kraëng Loi vereeren. Halverwege Bonthain en Boelecomba ligt eene onbebouwde boschrijke streek, Karombatoe genaamd, waar zich veel wild, inzonderheid herten, ophoudt, en die daarom tot jagtplaats voor den Gouverneur is bestemd, wanneer deze de afdeeling Boelecomba en Bonthain bezoekt. De afstand tusschen de beide hoofdplaatsen bedraagt ruim 7 uren en de gemeenschap te land wordt alleen langs het zeestrand onderhouden, dewijl geen gebaande weg de twee plaatsen verbindt. Uit hoofde van de vele rivieren en beken — men telt er tusschen Bonthain en Boelecomba ruim dertig — is die door de natuur gevormde weg zeer moeijelijk bij hoog water, en vooral na zware regens, wanneer sommige dier rivieren niet doorwaadbaar zijn. In het algemeen reist men in onzen Archipel misschien nergens slechter en moeijelijker dan op Zuid-Celebes, hoofdzakelijk door de talrijke rivieren, waarmede het land allerwegen doorsneden is. Niet één gebaande weg en geen enkele brug, die de gemeenschap tusschen verwijderde plaatsen gemakkelijk maken, worden in de afdeeling Bonthain en Boelecomba aangetroffen. Wanneer men de ondoorvaarbare rivieren niet verkiest over te zwemmen, is men genoodzaakt ze op eenigen afstand in zee, over de voor hunne mondingen opgeworpene zandbanken, bij laag getij, om te trekken. Niet ver van Karombatoe stroomt de rivier Kalimassang in zee, en wijst de grensscheiding aan tusschen Bonthain en Boelecomba.

Behalve ten Westen aan genoemde rivier, grenst Boelecomba ten Noorden aan het rijk van Boni, ten Oosten aan de baai van Boni en ten Zuiden aan de zee. Wat van het luchtsgestel en de voortbrengselen van Bonthain is gezegd, geldt evenzeer van Boelecomba. In verhouding tot zijne grootte is dit landschap schaars bevolkt. Het is verdeeld in veertien regentschappen, namelijk: Gantaran, Tana-beroe, Limmo-limmo, Bira, Ara, Tiro, Batang, Borrong, Lange-lange, Wero, Bontetangan, Oedjongloi, Dannoäng en Palioi. Het inlandsch bestuur in ieder regentschap bestaat uit een' Regent, een' Glarang of Onderhoofd en eenige zoogenaamde Oudsten. Als in alle groote en kleine staten van Zuid-Celebes, hebben die Regenten ook hier zekere symbolen van hun gezag, bestaande doorgaans in eene vlag, een piek, een kris en soms nog in eenige kleine snuisterijen van goud, zilver of ijzer. Deze voorwerpen worden in godsdienstige eere gehouden en derzelver bezit onmisbaar geacht voor de zekerheid van het bestuur. Dag en nacht worden zij bewaakt,

en geen Regent zou zich bij derzelver gemis op de getrouwheid van zijn volk verlaten. — Een aan den Gezaghebber te Bonthain ondergeschikt beambte is te Boelecomba belast met de waarneming van het bestuur.

De hoofdplaats Boelecomba, tot het regentschap Gantaran behoorende, ligt aan zee en heeft eene inlandsche bevolking van ongeveer 3000 zielen, benevens een zestigtal afstammelingen van Europeanen. Landbouw en visscherij zijn de voornaamste bronnen van bestaan der bevolking. De handel is er onbeduidend en eene breede zandplaat, waarop slechts weinig water staat, is oorzaak, dat vaartuigen van eenige grootte op verren afstand van den wal moeten ankeren. In de westmouson is de reede zelfs gevaarlijk. Het fort Carolina, aan de monding der rivier Teko gelegen, is van genoegzaam gelijke grootte en heeft eene gelijke bezetting als dat te Bonthain. Op een paar uren afstands achter Boelecomba verheft zich een kegelvormige berg, de Slangenberg genaamd, naauwelijks 2000 voet hoog, en op sommige kaarten aangewezen als de Piek van Boelecomba. In de nabijheid van laatstgenoemde plaats, in eene bogt van de rivier Teko, houdt zich een aantal palingen op van buitengewoone grootte en dikte, aan welke, sinds onheugelijke tijden, door de inlanders godsdienstige eer wordt bewezen. Op het geluid eener trom komen deze dieren naar den oever en zelfs op den wal, waar zij de hun aangebodene spijze uit de hand ontvangen en verslinden.

Oostwaarts van Boelecomba en twee uren van daar verwijderd, ligt een kleine kampong, aan de rivier Kalimeme, in een boschrijk oord, beroemd wegens de sagoweer of het sap van den gemoetipalm, dat hier bijzonder aangenaam van smaak is. Het vlakke strand volgende bereikt men, nog vijf uren verder oostwaarts, het regentschap Tana-beroe. Van dezen weg, die door vier rivieren, de Limbang, Dannoäng, Sappa-beroea en Bampang wordt afgebroken, kan alleen bij laag water, of gedurende den eb, worden gebruik gemaakt, daar slechts dan alleen die rivieren in zee kunnen worden omgetrokken, waarbij de paarden tot den buik in het water waden. Tanaberoe heeft eene geringe bevolking, circa 200 zielen, staande onder eenen Regent. De kampong, aan strand gelegen, is uiterst armoedig en de huizen, zonder eenige regelmaat geplaatst, zijn klein en bouwvallig. Vóór den oorlog met Boni in 1824 was de bevolking aanzienlijker, doch bij die ge-

legenheid zijn velen naar Boni verhuisd. Er is geen handel en voor den rijstbouw is het terrein ongeschikt. De bevolking tracht in haar onderhoud te voorzien door het planten van djagong en eenige visscherij.

De hoofdkampong van het regentschap Limmo-limmo is drie uren van Tana-beroe, op geringen afstand van zee gelegen. De weg derwaarts leidt eerst landwaarts in over heuvelachtig en met ligt geboomte bezet terrein, veelal, en voornamelijk in de nabijheid der kampong, rotsachtig, en voert vervolgens weder naar strand. De gansche streek is onbebouwd en onbewoond. Limmo-limmo zelf heeft eene bevolking van circa 1000 zielen. De kampong is omgeven door eenen muur van los op elkander gestapelde klipsteenen, ter hoogte van 8 en ter dikte van 4 voeten. Deze versterking is tijdens den bovenvermelden oorlog met Boni aangelegd. De plaats, waar de kampong staat, en de geheele omgeving is als 't ware ééne rots. Behalve enkele djagongtuinen wordt door de bevolking geen landbouw beoefend. Zij vindt uitsluitend haar bestaan in het bouwen van praauwen en het branden van kalk. Het volk van Limmo-limmo staat bekend als bijzonder bedreven in het maken van inlandsche vaartuigen, en deze plaats heeft de grootste scheepstimmerwerf van geheel Zuid-Celebes. Gewoonlijk vindt men er van 100 tot 150 praauwen van verschillende grootte op stapel staan, in eene menigte langs het strand geplaatste loodsen. Daar de omstreken van Limmo-limmo zelf weinig bruikbaar hout voor den praauwbouw opleveren, zoo bekomt men dit van andere plaatsen, als Tana-beroe, Ara, Tiro, enz., waar hetzelve gedeeltelijk wordt aangeplant. Weleer had deze plaats, gelijk over het algemeen de kustplaatsen van Zuid-Celebes, veel te lijden van zeeroovers, waarom eene met een paar stukken geschut voorziene versterking aan strand was opgerigt, die thans echter, door de waakzaamheid onzer marine, onnoodig is geworden en deswegens in eenen vervallen toestand verkeert. Binnen de kampong is eene merkwaardige grot, ruim 50 voet diep en schuins naar beneden dalende, op wier bodem zich eene kom met helder drinkbaar water bevindt, dat in de behoefte der bewoners voorziet, doch op niet gemakkelijke wijze, langs het glibberige en steile rotspad, verkregen wordt. Er is eene moskee, welker wanden mede uit op elkander gestapelde klipsteenen bestaan.

Ten Oosten van het regentschap Limmo-limmo ligt het regentschap Bira.

In de Aardrijksbeschrijving van Nederl. Indië, van den Hoogleeraar P. P. ROORDA VAN EYSINGA, wordt aan dit landschap eene zekere zelfstandigheid toegeschreven en het in tien regentschappen verdeeld. Hierbij is gevolgd, gelijk hoofdzakelijk bij de geheele beschrijving van Celebes in genoemd werk, eene Verhandeling van den Heer RADEMACHER, in het 4de Deel van de Verhandelingen van het Batav. Gen. van K. en W., anno 1786. Thans echter staat het regentschap in dezelfde verhouding tot het Gouvernement, als de overige regentschappen in Boelecomba en vormt geen afzonderlijken staat. Het is gelegen op den oostelijken hoek van de zuidelijke landtong van Celebes, zoodat het ten Oosten aan de baai van Boni grenst. De kampong is een paar uren van Limmo-limmo verwijderd en ruim een half uur van het zeestrand. De weg van laatstgenoemde kampong naar Bira is moeijelijk en onaangenaam, genoegzaam alleen over puntige steenen en rotsen voerende. Aan de landzijde is de kampong, die vrij uitgestrekt is, omgeven door eenen vierdubbelen muur van klipsteenen. Zij is gebouwd op zeer rotsachtigen en heuvelachtigen grond, zonder eenigen regelmaat, gelijk dit trouwens met alle kampongs buiten de beide hoofdplaatsen het geval is. Naar den zeekant afdalende, vindt men eenen schoonen vijver, circa 79 voet lang en 30 voet breed, met een fraai gezigt op de aangrenzende hoogten der kampong. Verder zeewaarts heen wordt de grond vruchtbaarder en welig begroeid. De bevolking van Bira wordt op 3000 zielen geschat. Dewijl de rotsachtige bodem, buiten eenige djagongtuinen, geenen landbouw gedoogt, legt zich de bevolking voornamelijk op den handel toe, die er vrij aanzienlijk gedreven wordt en er tamelijk veel welvaart verspreidt. De kleedjes, die hier worden geweven, munten uit door fijnheid en helderheid van kleuren, terwijl een van rottan vervaardigde soort van mandwerk, dat hier gemaakt wordt, mede met roem bekend is. Ook Bira heeft een van klipsteenen opgetrokken mohammedaansch bedehuis. Als overal elders op Celebes kan ook hier de regering aan vrouwen worden opgedragen. Het bestuur van het regentschap is thans in handen van de weduwe van den vorigen Regent, die eenen jeugdigen zoon heeft nagelaten, tot wiens meerderjarigheid de moeder met de voogdijschap is belast.

Ook noordwaarts van Bira blijft zich de kale, rotsachtige bodem, die in den omtrek van Limmo-limmo eenen aanvang neemt, voortzetten, tot in de

nabijheid van het kleine district Ara, twee uren van Bira verwijderd. Turksche tarwe en gierst, die beide op steenachtigen grond goed voortkomen, zijn de eenige graansoorten, die hier kunnen worden verbouwd. Ara heeft eene bevolking van circa 400 personen, die onder de bevelen van eenen Glarang staan. De kampong, te midden van geboomte gelegen, heeft een armoedig uiterlijk. Verder noordelijk, drie uren van Ara, ligt het regentschap Tiro, dat onder het bestuur van eenen Kraëng of Regent staat en circa 800 inwoners bevat. Op korten afstand van Ara bekomt het land een geheel ander aanzien; steenen en klippen verdwijnen en de heuvelachtige grond is bedekt met immer groen gras, zwaar geboomte of weelderige planten. Hier en daar biedt eene verhevene plaats een schoon uitzigt naar het eenigzins verwijderde strand en vervolgens op de baai van Boni. Tiro heeft eene steenen moskee en in de nabijheid derzelve eene uitmuntend schoone badplaats. De kampong ligt aan den rand eener fraaije vlakte, waarop rijst wordt gewonnen. De bevolking vindt haar onderhoud vooral in den landbouw, terwijl de omstreken de houtsoorten opleveren, die voor het maken van praauwen te Limmo-limmo benoodigd zijn.

Bij toeneming wordt het land naar het Noorden schoon en vruchtbaar. Heuvelen en dalen zijn bedekt met den weelderigsten plantengroei, waaraan het reusachtige pisangblad, de breedgetakte tamarinden en manga-boomen en vooral de zich hoog boven allen verheffende goemoeti-palm, het schoon en eigenaardig karakter der keerkrings-vegetatie mededeelen. Anderhalf uur van Tiro ligt de kampong Batang, behoorende tot het district van dien naam, waarover een Glarang het gebied voert. De bevolking van dit district wordt op 600 zielen geschat, terwijl de landbouw als middel van bestaan wordt beoefend. Het kleine district Borrong, naauwelijks 200 bewoners bevattende en mede onder eenen Glarang staande, grenst aan evengenoemd district, zijnde de beide kampongs slechts een uur van elkander verwijderd. Het daarop, steeds in noordelijke rigting, volgende regentschap Lange-lange, is niet minder ruim bedeeld met de schoonste gaven der natuur. Het landschap vertoont eene afwisseling van berg en dal, waar allerwege het oog wordt geboeid door de menigvuldigheid en verscheidenheid van boomen en planten en de treffendste vergezigten. De bevolking van dit regentschap bedraagt slechts omtrent 500 menschen, die mede hun

onderhoud door den landbouw vinden. Rijst, maar vooral turksche tarwe worden er verbouwd. De plaats, waar de Regent zijn verblijf houdt en de meeste woningen bij elkander staan, is een paar uur van Borrong gelegen. De weg tusschen beide plaatsen, als overal in deze streken, slechts uit een smal voetpad bestaande, is bijzonder vermoeijend uit hoofde van het aanhoudende stijgen en dalen over het bergachtig terrein. Inzonderheid is dit het geval bij de rivier Sepie, een schoone, breede stroom, die ter plaatse, waar de weg door haar heen leidt, in een diep ravijn vloeit, terwijl het naar beneden voerende pad slechts met moeite kan worden betreden. Deze waterrijke rivier neemt haren oorsprong in het gebergte van Oud-Boelecomba en stort zich niet verre van Tiro in de baai van Boni.

Nu volgt, nog steeds in noordelijke rigting, het regentschap Wero, met eene bevolking van circa 500 zielen. De kampong is anderhalf uur van Lange-lange gelegen. Ook hier is de landbouw het eenige middel van bestaan. Het land is niet zoo digt met geboomte bezet als in de vorige regentschappen, maar heeft vele opene plekken met gras bewassen, die de schoonste vergezigten aanbieden over eene uitgestrekte heuvel- en bergachtige landstreek, waar in de verte de Lompo Batang (piek van Bonthain) zich in zijnen ganschen kolossalen omvang vertoont, de schatting ontvangende van de omliggende bergen en heuvelen. Op korten afstand van Wero ligt de hoofdplaats van Kadjang, eene soort van vrijstaat, die echter eenigermate aan het rijk van Boni ondergeschikt is. Dit landschap, dat eene talrijke bevolking bevat, is zeer berucht wegens den slechten aard zijner bewoners. Het is het toevluchtsoord van dieven en moordenaars uit den geheelen omtrek, die er een veilig verblijf vinden en van hier uit hun schandelijk bedrijf in de omstreken blijven voortzetten. Van daar dat de streek der afdeeling Boelecomba, die het naast aan genoemd landschap grenst, van dit slecht gespuis veel te lijden heeft door het stelen van vee en goederen en niet zelden het plegen van moorden zelfs. Het volk van Kadjang staat bekend als sterke amfioenschuivers en hartstogtelijke beminnaars van dobbelen en hanegevechten.

Ten Westen van Wero ligt het regentschap Bontetangan, waarvan de kampong ruim twee uren van Wero verwijderd is. De weg, die beide plaatsen verbindt, leidt door een paar rivieren, de Sepie en de Baro-boro,

doch is overigens vrij goed en niet moeijelijk. Het zacht golvende land biedt eene aangename afwisseling aan van kleine bosschaadjen en weelderige grasvelden, die het bijzonder voor de veeteelt geschikt maken. De bevolking van dit regentschap is slechts 400 zielen sterk en geneert zich met landbouw en veeteelt.

Van Bontetangan voert nu de weg, in westelijke rigting, 4 uren lang door boschrijke streken en over verscheidene beken en twee groote rivieren, de Bampang en de Oedjongloi, naar de kampong van het regentschap Oedjongloi. Wegens de uitnemende vruchtbaarheid dezer streken is het te meer te betreuren, dat zij zoo schaars bevolkt zijn. De oorlog van 1824 en later bij herhaling de cholera hebben de bevolking aanmerkelijk gedund. Het regentschap bevat ruim 500 inwoners. Het heeft vrij uitgebreide rijstvelden, waarvan tienden aan het Gouvernement worden opgebragt. Voorts menigte van vruchtboomen en eenige koffij.

Het nu volgende regentschap Dannoäng bestaat geheel uit vlak land en strekt zich uit tot aan de zee. De bevolking is gering, bedragende slechts omstreeks 300 zielen. De kampong, die een uur van die van Oedjongloi en een half uur van strand gelegen is, is gebouwd langs den oever eener rivier, die tot hiertoe bevaarbaar is. Er is een passar of markt, die druk door de bewoners van de omgelegen streken wordt bezocht. Behalve koffij wordt hier veel tabak geplant, die zeer gezocht is. Ten Westen grenst dit regentschap aan Gantaran, waarvan de hoofdplaats Boelecomba, twee uren van hier verwijderd is.

Noordelijk van laatstgenoemde plaats leidt de weg naar het regentschap Pali-oi. Diepe ravijnen en een paar rivieren maken dien weg zeer moeijelijk. De bevolking van dit regentschap wordt geschat op 500 zielen. De woonplaats van den Regent is ruim 4 uren van Boelecomba gelegen. Rijst, djajong en koffij zijn de voornaamste voortbrengselen van den grond.

Ten laatste volgt het regentschap Gantaran, het voornaamste en meest bevolkte van de regentschappen tot Boelecomba behoorende. De weg van Pali-oi naar de kampong Gantaran leidt door bergachtige en rijkbewaterde streken. Onder de zes rivieren, die moeten worden overgestoken, onderscheidt zich, vooral door breedte en diepte, de Teko, die bij de hoofdplaats in zee stroomt. Het regentschap heeft eene bevolking van 5000

zielen. De grond is allerwege uitstekend vruchtbaar en levert veel rijst op. De koffij groeit er zeer welig, ofschoon met weinig zorg behandeld, en inzonderheid zou de cultuur van dit product, wegens de gunstige gesteldheid van den grond, voor groote uitbreiding vatbaar zijn. De schaarschheid en de onwillige aard der bevolking leggen hier evenwel moeijelijk te overkomen hinderpalen in den weg.

De gansche bevolking van Boelecomba en Bonthain belijdt de mohammedaansche godsdienst, die hier voor omstreeks twee en een halve eeuw, vooral door den invloed van maleische handelaars, is ingevoerd. In alle kampongs van eenigen omvang zijn bedehuizen, waar des vrijdags het gebed wordt verrigt. De hoofdplaatsen hebben priesters, die den naam van Kali dragen, terwijl in de kleinere kampongs de mohammedaansche godsdienstplegtigheden, bij besnijdenis, huwelijk, begrafenis enz., door Goeroe's, veelal bedevaartsgangers van Mekka, worden verrigt. De kennis dezer geestelijken is echter zeer bekrompen. De Koran wordt door hen in het Maleisch gelezen, zonder dat de beteekenis wordt begrepen. Op dezelfde wijze worden in de scholen gedeelten van den Koran aan de kinderen geleerd, die de klanken der hun onbekende taal geheel werktuigelijk leeren nabootsen. In zulk eene mohammedaansche school ziet men een aantal kinderen op eene bali-bali zitten, elk met een geschreven exemplaar van een gedeelte des Korans voor zich. De Goeroe of onderwijzer zegt de klanken der Arabische woorden, die hij zelf niet verstaat, den kinderen voor, die de karakters met den vinger volgen en de klanken naspreken, hetgeen zoo lang wordt herhaald tot de leerling zelf aan de zaamgevoegde letterteekens de voorgesproken klanken heeft leeren verbinden. Bij de hoogstgebrekkige kennis van de mohammedaansche leerstellingen bevreemdt het niet, dat er nog vele overblijfsels van het heidendom onder de bevolking bestaan. Daartoe behoort de vereering van zekeren geest, Kraëng Loi genaamd, die geacht wordt in bosschen en spelonken zijn verblijf te houden. Een zijner meest beroemdste verblijfplaatsen bevindt zich in de nabijheid van Bonthain. Aan den voet van het gebergte, te midden van digt geboomte, stuwt eene niet breede maar snelvlietende rivier bruischend hare wateren tusschen rotsen en over steenklompen en vormt een kleinen maar fraaijen waterval, aan welks voet eene diepe kom het nederstortende water ontvangt. Nevens

dezen waterval bevindt zich eene kleine grot, ongeveer vijf voet lang en vier voet hoog. In het midden dier grot verheft zich een steen met afgeronden top, anderhalf voet hoog en ruim een voet breed. Deze steen vertegenwoordigt den grooten en magtigen geest, die hier bijna dag aan dag met offeranden wordt vereerd. Wanneer iemand herstelling van eene ziekte, afwending van een dreigend kwaad begeert, wanneer hij eene nieuwe praauw heeft gebouwd, eene verre reis aanvaardt, eene handelsonderneming begint, of in eenig ander opzigt de vervulling van eenen wensch verlangt, zoo belooft hij een dankoffer aan Kraëng Loi, indien deze zijne begeerte inwilligt. Dit offer wordt dan op de volgende wijze gebragt. De persoon, die offeren zal, noodigt magen en vrienden tot het offerfeest, dat tevens als een vreugdefeest wordt gevierd. Een buffel wordt geslagt, of, door min gegoeden, eene geit, en verschillende soorten van spijzen toebereid. De kop en de pooten van het geslagte dier worden in de grot gelegd, een aantal lichtjes om den kleinen steen geplaatst en voorts de grond met schoteltjes bezet, die vruchten en spijzen bevatten. Nu zet zich de offeraar, na alvorens in de rivier gebaad te hebben, voor den steen, besmeert dien herhaaldelijk met olie en bedakh, smijt er een ei tegen aan stukken en werpt er voorts van de omstaande spijzen overheen, zeggende met luider stem, dat hij dit offer brengt aan Kraëng Loi, als een bewijs van dank en hulde voor de hem geschonkene vervulling zijner begeerte. Vervolgens wordt nu de maaltijd genuttigd en de dag in vermaak en uitspanning doorgebragt.

Eene andere beroemde offerplaats voor Kraëng Loi is te Gantaran-keke, dieper in het gebergte gelegen. Op die plaats bestaat geen zigtbaar teeken van den geest, maar wordt hij geacht zijn verblijf te houden in eene opzettelijk daartoe gebouwde woning. Eenmaal 's jaars wordt daar te zijner eere een groot feest gevierd, waartoe een menigte volks, zelfs uit zeer verwijderde streken, te zamen komt. Dit feest duurt acht dagen, gedurende welken tijd geene praauwen de kusten van Bonthain en Boelecomba mogen verlaten, naardien men meent, dat ook de geesten van naburige eilanden zich te dien tijde naar Gantaran-keke begeven, en zulk een op reis zijnde geest ligtelijk het vaartuig eenig onheil zou kunnen berokkenen. De handel en visscherij staan daarom tot het einde van het feest geheel stil. Om de vermeende woning van Kraëng Loi wordt tot zekeren afstand een

touw gespannen, binnen welken kring zich niemand begeven mag. Waagt iemand zich daar binnen, hetgeen nogtans dikwerf met opzet geschiedt, dan betaalt hij eene boete in geld, die op de zoldering van de woning van Kraëng Loi wordt nedergelegd. Dit geld zegt men te verdwijnen, zonder dat men weet hoe of waar heen. Voorts worden ook hier offeranden van spijzen gebragt, maaltijden gehouden en uitspanningen gemaakt, die niet zelden, volgens den volksaard, met een bloedig amok eindigen. Op dezelfde wijze als Kraëng Loi worden ook de palingen vereerd, in de nabijheid van Boelecomba, waarvan reeds met een woord melding is gemaakt.

De bevolking van Bonthain en Boelecomba heeft zich doorgaans door een rustig en vreedzaam gedrag gunstig onderscheiden. Zij weet dan ook de weldaad van een regelmatig bestuur te waarderen boven den willekeur van onafhankelijke inlandsche Vorsten, wier regering geen waarborg voor veiligheid en eigendom aanbiedt. Nogtans de algemeene karaktertrekken van de volken van Zuid-Celebes, wraakgierigheid en ijverzucht, stugheid en onhandelbaarheid, verloochenen zich ook hier niet. Die moeijelijke en onwillige aard der bevolking legt dan ook groote hindernissen in den weg aan elke poging tot verbetering van haren toestand door verlichting en beschaving, bevordering van cultuur en ontwikkeling van nijverheid. Ongetwijfeld bezit Bonthain in zijne gunstige ligging voor handel en scheepvaart en zijnen uitnemend vruchtbaren grond, natuurlijke voordeelen, die het tot groote ontwikkeling zouden kunnen brengen, doch hetgeen tot bevordering daarvan tot dusverre geschiedde, leed meerendeels schipbreuk op den weerbarstigen en tragen aard van het volk.

De staat van beschaving is in de binnenlanden en aan de kusten verschillend. Zelden wordt in de binnenlanden iemand gevonden, die lezen en schrijven kan, en de bevolking daar staat nog op een lagen trap van ontwikkeling. Op de beide hoofdplaatsen en vooral te Bonthain, waar handel en scheepvaart meerdere beschaving en welvaart brengt, is de schrijfkunst hoofdzakelijk onder de handelaren bekend. Overigens is ook hier het getal dergenen, die lezen en schrijven kunnen, gering; zelfs de meeste inlandsche hoofden missen die kunde. Over het geheel staat de bevolking van de afdeeling Bonthain en Boelecomba in beschaving ten achteren bij de meer volkrijke Noorder- en Zuider-districten en Goa, in welke lan-

den ook de lees- en schrijfkunst meer algemeen bekend is. Die mindere beschaving openbaart zich mede in den bouw en de inrigting der woningen. In de beide landschappen Bonthain en Boelecomba treft men wel niet één dier ruime en goed ingerigte woningen aan, die in de straks genoemde landen allerwege worden gevonden. Meest alle huizen zijn klein, armelijk en onzindelijk, vooral in de binnenlanden.

De taal, die in de twee landschappen gesproken wordt, is een dialect van het Makassaarsch met vele Salaijeresche en Boeginesche woorden vermengd, inzonderheid in Boelecomba. Zuiver Makassaarsch is zelfs voor de meeste ten deele onverstaanbaar. Bij de meer kundigen vindt men enkele Makassaarsche en Boeginesche handschriften en brokstukken van den Koran. Een uittreksel van een dier handschriften, eene soort van Makassaarsch dichtstuk, dat algemeen is geliefd en gewoonlijk zingende wordt voorgedragen, vinde, wegens het karakteristieke van den inhoud, hier ten slotte eene plaats.

"DATOE MOESENG, een inlandsch hoofd op Sumbawa, nam zich tot vrouw, in strijd met de wetten des lands, MAÏPA, de dochter van den Regent van het landschap Djarewe, DATOE DJAREWE genaamd. Dewijl deze vrouw hooger in rang en aanzienlijker van afkomst was dan DATOE MOESENG, werd deze geacht door dit huwelijk zich in de regering te willen dringen van het landschap Djarewe. Hierdoor eenige onlusten en twisten ontstaan zijnde tusschen DATOE MOESENG en zijnen schoonvader, liet de Vorst van Sumbawa den laatste tot zich komen en gelastte hem zich naar Makassar te begeven, zich daar over DATOE MOESENG te beklagen en zijne regten bij den Gouverneur te handhaven. Toen DATOE MOESENG dit vernomen had, maakte hij zijne gade bekend met het gevaar, dat hem dreigde, en met zijn voornemen om zelf naar Makasser te vertrekken en zijne zaak bij den Gouverneur te verdedigen. MAÏPA antwoordde hem: "Werwaarts gij u heen begeeft, waar gij u ook vestigt, volg ik u, zij het slechts eene plaats, waar wij veilig kunnen zijn en geen gevaar te duchten hebben. Maak uwe praauw gereed en laat ons naar Makassar gaan, waar gij uwe zaak voor den Gouverneur kunt verdedigen. Doch een voorgevoel van naderend onheil beangstigt mijn gemoed. Daarom wees ijverig in het gebed, vijfmaal daags, en betracht de lessen, die gij van uwe leeraars ontvangen hebt, op-

dat ons geen kwasd genake." Daarna werd de praauw zeilvaardig gemaakt en de wapenen van DATOE MOESENG er in geborgen, namelijk de scherp als eene naald gepunte piek, een parang, benevens de beproefde stalen kris met zwarte randen, versierd heft en geharde punt, die nimmer zijn doel mist. Voorts werd er voor de reize brandhout gekapt te Bima, kalk (bij de siri benoodigd) gebrand te Mangarai, tabak gesneden te Salaparang, gambir gehaald van Pidjo, pinang van groot Sumbawa en siribladen uit de tuinen van Oetang. Nadat alles gereed was begaven DATOE MOESENG en zijne gade, benevens hunne volgelingen, zich in het vaartuig, dat nu de rivier afzakte en met goeden wind in zee stak. Toen zij in volle zee gekomen waren, te midden van eenige eilanden, stelde MAÏPA haren echtgevoor zich op een dier eilanden te vestigen, opdat zij dan veilig mogten zijn. DATOE MOESENG zeide tot zijne vrouw: "Waarom laat gij u door de vrees beheerschen? immers het lot der volgelingen van den Profeet is in Gods magt, en waar wij ons ook bevinden, ons levensperk is bij Hem bepaald. Wat ware u liever, te sterven of de vrouw eens Christens te worden?" "Spreek toch niet alzoo," antwoordde MAÏPA, "eerder verscheure mijne huid en valle het vleesch van mijn gebeente, dan dat ik de vrouw van een Christen worde." "Vrees dan niet," hernam DATOE MOESENG, "immers wel een buffel en een paard strijden voor hunne wederhelft, wanneer men hun die ontrooven wil. Heb dan goeden moed, gij zijt in mijne hoede en bescherming." — De praauw had een' dag en eene nacht de golven gekliefd, toen een bejaard man, een der volgelingen van DATOE MOESENG, NENE RANGANG genaamd, hem aldus aansprak: "o Heer! hoor naar mijne woorden en neem ze ter harte. Laat u, wanneer gij te Makasser gekomen zijt, door de vleitaal der Hollanders niet verstrikken. Uw schoonvader DAËNG DJAREWE is reeds derwaarts vertrokken en zeker zal men aldaar uw verderf zoeken." — Meer en meer vermeesterde een onheilspellend voorgevoel het hart van MAÏPA. Zij sprak tot haren echtgenoot: "Voorzeker ga ik den dood te gemoet." DATOE MOESENG trachtte haar te troosten en zeide: "Ik bemin u zeer en mijne gedachten zijn steeds met u vervuld. Uwe schoone lange haren verrukken mij tot stervens toe, en als ik uwe oogen aanschouw, die als een geslepen edelgesteente schitteren, dreigt mijn geest in mij te bezwijken." — Ook DATOE MOESENG was welgemaakt van

gedaante. Krachtig waren zijne armen gevormd en schoon zijne lendenen, fraai was zijne houding aan het roer, scherpziende zijne oogen, als zij in de verte blikten, helder en doordringend zijne stem, wanneer zijn mond bevel gaf aan zijne onderhoorigen. — Gelijk een zeevogel zweefde de praauw over de wateren, regt door de golven snijdende en het witte schuim voor den boeg opstuivende. Tot in de nabijheid van Bonthain genaderd, weken de kleinere vaartuigen ter zijde en ankerde de praauw bij de rivier Kaëli. DATOE MOESENG, vergezeld van NENE RANGAN, begaf zich aan wal en bragt een bezoek bij den Resident (Petoro). Deze ontving hem vriendelijk en vroeg naar de rede zijner komst, waarop DATOE MOESENG hem de oorzaak van zijne reis naar Makassar mededeelde. "Het is goed dat gij naar Makassar gaat en daar uwe zaak verdedigt," was het antwoord van den Resident. "Uw huis is reeds gereed in den kampong Galessong en daar kunt gij veilig en ongedeerd wonen." Daarna keerde DATOE MOESENG naar de praauw terug en werd de reize voortgezet. MAÏPA wischte zich de tranen van de oogen en legde het hoofd in den schoot hares echtgenoots, zeggende: "Voorzeker is mij een onheil aanstaande, doch eerder wil ik sterven dan de vrouw eens Christens worden." Met de snelheid eens vogels kliefde de praauw de baren, langs de kusten en tusschen de eilanden heen, tot aan Makassar, waar men het anker liet vallen bij het kasteelhoofd, op de reede der Christenen. Den volgenden morgen begaven zij zich aan wal en betrokken het ruime, fraaije huis, dat reeds voor hen in gereedheid was gebragt. Nadat de tolk MATJA DAIJA de komst van DATOE MOESENG vernomen had, gaf hij daarvan berigt aan den Grooten Heer (den Gouverneur), den magtigen beheerscher, die doet wat hij wil, die drank te drinken geeft uit paarsche glazen en spijs uit witte koppen, die zijn voedsel met boter mengt en zijn aangezigt wascht met sterken drank. De tolk zond daarop den zendeling DAËNG DJARE, die bekwaam is om woorden over te brengen, naar de woning van DATOE MOESENG, om dezen van wege den Gouverneur te vragen naar de redenen, die hem bewogen hadden zijn vaderland te verlaten en naar Makassar te komen. Toen de bode aan de woning van DATOE MOESENG gekomen was, zeide DATOE MOESENG tot hem: "Wat zoekt gij, dat gij zoo midden op den dag tot mij komt? wat is uw verlangen? indien gij vijandige bedoelingen koestert, dan zijt gij een man

des doods." Daarop sprak DAËNG DJARE: "Ik ben slechts een bode, gezonden door den tolk des Gouverneurs, om u te vragen, uit welke oorzaak gij herwaarts gekomen zijt en welke uwe bedoelingen zijn?" DATOE MOESENG antwoordde: "Geene vijandige bedoelingen hebben mij herwaarts gevoerd; ik ben alleen gekomen om mij te regtvaardigen wegens de beschuldiging, die men mij ten laste legt." Daarna zeide DATOE MOESENG tot zijne geliefde gade: "Deze is de zendeling van den Gouverneur, den magtigen Heer; ik vraag u thans, zijt gij van ganscher harte aan mij verbonden, of wilt gij de vrouw diens Christens worden?" MAÏPA antwoordde: "Liever verkies ik den dood, dan de vrouw eens Christens te worden." De bode verzocht daarop aan DATOE MOESENG hem zijne wapenen, piek, parang en kris over te geven. Doch DATOE MOESENG weigerde dit en zeide tot den bode: "o, Gij onwetende en onbeschofte, een paard en buffel strijden met verwoedheid voor hunne regten, evenzeer een haan en een onreine hond zelfs! Ik ben een man, die mijne zaak kan verdedigen, die geenszins den dood vreest. De Profeet is wel gestorven en een boom zelfs, hoe stevig en krachtig, moet eenmaal vallen. Ook ik ben bereid te sterven. — Keer terug tot uwen zender en geef hem dit berigt." De bode teruggekeerd zijnde, vroeg de tolk hem: "Welk berigt brengt gij van DATOE MOESENG?" "Hij wil in geenendeele den wil van den Gouverneur volgen," antwoordde de bode, "hij wil zijne wapenen niet afstaan, en zegt, dat hij een man is, die zijne regten zal handhaven en verdedigen." Daarop sprak de tolk: "Indien uw berigt zoodanig is, ga dan terug en tracht hem door beloften over te halen om zijne vrouw aan den Gouverneur af te staan. Zeg hem, dat ik hem eene andere vrouw zal geven, even goed, even bevallig, even blank en uitstekend schoon. — Zeg aan DATOE MOESENG, dat de Gouverneur zijne vrouw wil koopen, en dat hij eischen kan wat hij wil." Toen ging de zendeling DAËNG DJARE andermaal naar de woning van DATOE MOESENG, om deze woorden over te brengen. DATOE MOESENG zeide tot hem: "Wat zoekt gij? wat begeert gij? Gij komt met vijandige oogmerken, doch uw bloed zal ik tot drank, uw hart tot spijze geven." DAËNG DJARE antwoordde: "Ofschoon gij mijn bloed tot drank, mijn hart tot spijze zoudt willen geven; ik ben slechts een bode, een werktuig in de hand van een ander, gezonden door den tolk des Gouver-

neurs, om u te vragen uwe vrouw af te staan, dan zult gij veilig en gerust te Makassar kunnen blijven wonen; wat gij wilt zal u geworden en gij zult terug ontvangen eene vrouw, even goed en even schoon." "Ofschoon gij mij eene vrouw wildet geven," antwoordde DATOE MOESENG, "even goed en even schoon, nimmer sta ik mijne vrouw af, nimmer volg ik den wil van den Gouverneur. Keer terug en breng mijn antwoord aan den Gouverneur, die zich verstouten durft mijne vrouw te begeeren, dien verachtelijken Hollander, met blaauwe oogen en blond haar, spitsen neus en witte ongeslepen tanden, dien onbesnedene, die nog geheel is gelijk hij geboren werd! Ga terug, DAËNG DJARE! en breng deze woorden aan uwen zender." Toen die woorden van DATOE MOESENG aan den Gouverneur werden overgebragt, zeide hij: "Thans zullen wij wel met geweld weten te bekomen, wat hij niet vrijwillig geven wil." Daarop liet hij RADJA GALESSONG, die toen juist te Makassar was, tot zich komen, en zeide tot hem: "Na drie dagen zult gij u begeven naar de woning van DATOE MOESENG, wiens schuld groot is, wiens vrouw ik begeer en die hij niet wil afstaan." RADJA GALESSONG zeide toen tot den Gouverneur: "Indien alzoo uw wil is, geef mij dan veertig geweren en vier harnassen." Vervolgens begaf RADJA GALESSONG zich met zijn volk naar de woning van DATOE MOESENG, om die te bestormen. In die woning zaten DATOE MOESENG en de zijnen te lezen in den Koran, toen dit krijgsrumoer van buiten vernomen werd. DATOE MOESENG zeide tot zijne geliefde gade: "Thans zal waarschijnlijk voor ons de ure des doods gekomen zijn." MAÏPA antwoordde: "Wanneer de bestemde tijd daar is, zullen wij sterven." "Dan zult gij," vervolgde DATOE MOESENG, "van de hemelsche spijze en drank genieten, dan zullen u de hemelsche geesten ontmoeten, dan zult gij zitten op den gouden zetel in de prachtig met edelgesteenten en paarlen versierde verblijven der eeuwigheid." MAÏPA antwoordde: "Alzoo zij het naar uwe woorden! ik onderwerp mij geheel aan mijn lot, wat er ook gebeure." RADJA GALESSONG riep toen tot DATOE MOESENG: "Verlaat uwe woning, kom naar buiten en gij kunt u ongedeerd verwijderen!" DATOE MOESENG antwoordde: "Heb slechts een weinig geduld en ik zal tot u komen." Nu riep hij zijne vrouw tot zich en vroeg haar: "Hoedanig is thans uw wil en de gezindheid uws harten?" "Liever wil ik sterven, dan de vrouw eens Christens worden,"

was het antwoord van MAÏPA. Daarna zich met gewijd water gewasschen hebbende, leide zij het hoofd in den schoot van DATOE MOESENG. Deze sprak tot haar: "Vrees den dood niet, MAÏPA! uwe ziel gaat naar de gewesten der gelukzaligheid en daar zijn wij nog heden weder vereenigd." Toen nam hij zijn parang en sneed zijne geliefde gade den hals af. Daarna nam hij het lijk, wiesch het, wond het in wit linnen, verrigtte het gebed en las in den Koran de voor de dooden bestemde hoofdstukken. RADJA GALESSONG riep nogmaals: "Kom naar buiten en ik zal uwe ziel uit uw ligchaam doen scheiden." Toen begaf DATOE MOESENG, vergezeld van de zijnen, zich naar buiten en riep: "Verwijdert u, gij handlangers der Hollanders!" en ieder die onder zijn bereik kwam werd nedergeveld. Het volk van RADJA GALESSONG deed DATOE MOESENG om zich heen vallen als gras, dat gemaaid, als djagong, die gesneden wordt, als bladeren, die van het geboomte vallen. Na lang met verwoedheid en grooten moed gestreden te hebben, geraakte DATOE MOESENG vermoeid en uitgeput van den strijd. Toen begaf RADJA GALESSONG zich tot hem en zeide: "Nu zal ik uwe ziel uit uw ligchaam doen scheiden," en gaf hem een steek met den kris, die echter niet indrong; want onkwetsbaar was de huid van DATOE MOESENG. Nu werd het gevecht tusschen hen beide voortgezet. Lang en dapper streden zij, als twee moedige paarden, als een paar sterke buffels. Eindelijk waren de wapenen van DATOE MOESENG gebroken en zijne krachten uitgeput. Nu sloeg RADJA GALESSONG hem met eene geweerkolf op het hoofd en doodelijk getroffen stortte DATOE MOESENG ter aarde. En alzoo vervulde hij de belofte aan zijne geliefde gade gedaan, dat hij nog dienzelfden dag weder met haar zou zijn hereenigd."

Bonthain, October 1853.

W. M. DONSELAAR.

